

Linberedning.

I min barndom när jag börjar minnas tillverkades kläder och allt vad vävnader som användes, av gruntimren i huset. Spinnrocken och vävstolen voro ständigt möblemang i storstugan. I stället för bomullsgarn som då ej fanns tillgängligt för allmänheten tillverkades garn av lin som därför odlades allmänt. Linet såddes om våren å tjänlig åkerjord, även odlades lin å svedjelanden och ofta kan man få se bröthallar långt från gårdarna vilket visar att lin odlats å svedjeland och där skötats och färdigberetts, emedan det var lättare att bära hem det i berett tillstånd.

När linet var uppväxt fick man bortplocka ogräs som växte upp bland det. När det var moget om hösten så ryckte man upp det från åkern emedan man ville tillvarataga hela strået. Vid uppryckningen lade man det i kärvar som bands. Vid läggnäringarna av dessa kärvar gjorde man så att varje handfull lin lades något i kors till föregående så att det blev lätt att skilja dessa delar av kärven från varandra vid avrepningen av fröhuset som skedde för hand. Kärvarne hängdes å krakstör för torkning och när det torkat tog man in det på en loge med tätt golv. Och där avrepades fröhusen. Detta gjordes för hand och tillgick så att tvenne personer med var sin kärve togo plats å ett säte varå en hörepa var gjord. Hörepan var gjord av en träplanka vari voro in drivna kantiga jerntinnar på tvären av plankan. Man tog en handfull med lin i handen och slog den mot dessa jerntinnar och drog till sig linet varav följde att fröknoppen som innehöll fröet repades av. Linhalmen bars sedan ut och breddes å marken i och för rötning. Man bredde ut det å en ren vacker plats på gräsmarken i tunt lager. Där fick det ligga utsatt för regn och fukt och solsken tills det rötats så mycket så att man kunde bryta sönder strået med händerna. Dett tog en tid av 3 veckor eller mer beroende på väderleken. Vid fuktig och varm väderlek gick det fortare. Vid torrt och kallt väder tog det lägre tid. När rötningen var färdig uppsamlade man linhalmen vid torr väderlek och lade in den under tak. Fröknopparna som avrepats tröskades med slager på logen. Linfröet rengjordes medelst resel och

kastskuffa. Efter inbärgningen av linhalmen utvalde men en läglig tid att hålla Brötgille d.v.s. bereda den för spånad.

Inom varje by eller på de flesta bondgårdar voro byggda bastur vari man torkade linhalmen medelst värme. En sådan bastu byggde man i regel vid en backsluttning som tillgick så att man grävde en fördjupning i marken och murade väggarna av sten som en källare ovanpå väggarna lades en ryggås och sparrar för taket av bräder som täcktes med björknäver och ovanpå dessa lades jordtorvor, ett dörrhål placerades på gaveln och strax innanför dörren en hörna murades en eldstad. Denna eldstad övermurades med ett valv av sten och lera så att taket ej skulle antändas. Någon rökkanal ut i ~~den~~ fria luften fanns ej utan både rök och värme stannade inuti bastun. Taket i bastur var lågt så att värmen ej skulle försvinna för fort. Inuti bastun var gjorda s. k. lavar vilka bestod av runda slantar för att å dem placerades linhalmen strax under taket i lagom tjocka lager. När linhalmen instuvats så började man eldningen i eldstaden. Denna eldning fick skötas av vant folk så att ej lågan blev stor och antände taket. Man fick använda tjänlig ved helst något grov men ej ris eller kvistar. Eldningen fick pågå natt och dag ungefär en vecka. Den första tiden utvecklades mycket ånga och rök i bastun detta skulle vara bra för linet men efter hand blev luften i bastun torrare och varmare och först då linhalmen blivit torr och tjänlig kunde brytningen ske. Detta arbete måste ske i ~~skast~~ skast tempo medan halmen var varm och torr. Därför ~~bede~~ badade man folk till detta arbete för att det skulle hinnas med på ungefär halva dagen, höll man på för länge blef luften avkyld i bastun och då blev linhalmen värre att krossa. Nu bad man folk till sig att bryta linet. Ungdomen i byn och omgivningarna voro självskrivna och kommo med förtjusning för då skulle det bli en rolig dag. Ersättningen för dagen utgjordes av mat och traktering som var förberedd. Bland de rätter som serverades vid dylika gillan var risgrynsgröt och risgrynspannkaka jämte flera andra rätter och även brännvin och vin samt hammabryggt maltdricka. Efter slutad måltid ville ungdomarna gärna få dansa, antingen i storstugan eller på logen. Om

det varit många par ställde man om en spelman, en äldre man med fiol och flöjt kom och spelade för dem men när han slutade upp med tiden att spela fick någon yngre med dragspel ersätta honom. Vid brytningen av linet samlade man sig i gården, fick frukostmat och därefter fortsattes till bastun var och en hade sitt verktyg med sig. Till dem som ej hade detta fick gårdens ägare leta fram, varför i en vanlig bondgård fanns alltid ett mindre lager av dessa verktyg.

Manspersonerna använde en s.k. Bröta, den var gjord av bokträd, en träställning med ben för att ställas på marken för att kunna krossa eller bryta sönder den spröda linhalmen fanns 3 tunna bokbräder ställda på kant vars översta kant var tunn och speksig. Ovanpå dessa bräder var ett överträd av bok fastsatt medelst en tränagel vid ändan så att det kunde lyftas upp och ned. Detta överträ var urholkat i mitten så att tvenne s.k. käkar fanns som i nederkanten voro tunna och skarpa. I den icke fastgjorda ändan var gjort ett handtag så att medelst detta kunde med den ena handen lyfta detta brytträd och hålla linhalmen med den andra handen. Man tog så mycket linhalm man kunde hålla med ena handen med den andra handen lyfte man brötans överdel sköt linhalmen inunger och tryckte åt med den andra handen och linet bröts på detta sätt sönder varvid bastet eller tågorna utanpå strået frigjordes från den styva delen i strået.

Fruentimren hade också ett likadant verktyg som kallades Skava. Det var gjort på samma sätt och form som brötan men betydligt mindre och lättare och smäckrare och tätare mellan käkarna. Manspersonen gjorde förarbetet, bröt sönder linet så att det började bli en mjuk lock av det samt överlämnade det sedan till sin fruentimmerskamrat som fortsatte att arbeta å samma lock tills den blev godkänd av den som tog emot och stoppade den färdig ner i medhavda säckar. Karlarna gjorde grovarbetet med saktare och kraftigare tag, fruentimren arbetade med lättare och hastigare tempo. Ett sådant arbete hörde rätt långt på grund av det myckna smällandet med brötan och skavan. Till att uttaga linhalmen ur bastun och utdela den till brötlagen tjänstgjorde

ett extra fruntimmer som var van och kunnig till det. Hon fick den dagen heta Bastu Sara. På henne berodde det på hur stora lockar man fick. Till de kraftigaste och vanaste paren utdelades större lockar och de svagaste och nybörjarna fick mindre. Bastu Sara kände väl till sina par.

Till detta arbete var man kommen för att hava roligt och arbetet pågick under skämt och glam, den ena kvickheten avlöste den andra. Alla gjorde sin flit för att så fort som möjligt få vara med om slutagillet som genast påbörjade efter hemkomsten till gården. En tid efter Brötgillet fjorde man skäktgille, men den dagen bad man helst äldre fruntimmer som voro vana vid detta arbete. Dessa fick förutom maten även sin daglön. Hade det varit 0 - 12 par att bryta behövdes en 6 - 8 fruntimmer att skäkta om det skulle sluta för dagen. Det var ett dammigt och rätt anstängande arbete varför man hade vid vissa vattenkvarnar inrättat ett Skäktverk som drogs av vattenhjulet. Vid skäktning för hand nyttjades en skäktstol som bestod av en kort bräda fastgjord med en stol i botten så att den blev stående å golvet. Denna bräda var lite urrundad i översta ändan och slätputsad. På denna ändan av stolen lade man linlocken och höll den med ena handen och i den andra handen hade man ett slagträ med handtag. Detta slagträ var mycket tunt och lätt att hantera och nu slog man med detsamma längs linlocken som vilade å stolbrädan. På så sätt slog man och vände locken och arbetade den tills den blev färdig och fri från rester av halmen.

Efter skäktningen tog man linlockarne återigen, slog dem över en Häkla och drog den på nytt så att man kunde frånskilja det bästa och finaste som kallade Tågor. Den andra sorten kallades Blånor och den sämsta sorten som avskiljdes vid skäktningen kallades Skättefall. Skättefallet kunde endast användas till garn som inslag i grova och sämre vävnader. Blånorna som utgjorde det största partiet spans till garn och användes till vävnader. Av tågorna gjordes det finaste och starkaste garnet och användes till varpen i väven samt till sytråd för skräddaren, till becktråden för skomakaren och till fina linnedukar.